

УДК 821.161.2.09:929

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-3\(17\)-472-481](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-3(17)-472-481)

Шевченко Світлана Миколаївна кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, вул. Січових Стрільців, 52Д, м. Київ, 04053, <https://orcid.org/0000-0002-0432-8893>

ПРОСВІТНИЦЬКА Й ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА (1834-1888) ЧИ МИТТЄВОСТІ СЬОГОДЕННЯ...

Анотація. У статті розглянуто просвітницьку й педагогічну діяльність видатного українського письменника Юрія Федьковича; показано становлення його як педагога; розкрито просвітницько-національна позиція просвітителя; представлено результати аналізу праць ученого з позицій педагогічно-національного характеру. Обґрунтовано актуальність проблеми у цьому напрямку і доведено, що видатний просвітитель, літератор, педагогічний діяч, справжній патріот своєї Батьківщини усе своє життя служив українській національній ідеї, убачав у ній єдину мету. З'ясовано, що просвітницька діяльність і невтомна, творча праця Юрія Федьковича була спрямована на збагачення культури і освіти українського народу. Встановлено, що Ю. Федькович був послідовником ідей Т.Шевченка. Доведено, що головним завданням своєї творчості він вважав збереження національних традицій, розвиток рідної мови і культури, утвердження почуття національної самосвідомості, збагачення духовного арсеналу українського народу здобутками світової цивілізації.

Визначено, що письменник, педагог, видатний просвітитель боровся на національну освіту, дбав про збереження української мови; закликав будувати рідну школу й національну систему виховання своїм розумом і своїми руками, виявляючи при цьому громадську активність. Письменник прагнув реорганізувати наявну в той час на Буковині відсталу систему освіти відповідно до потреб української нації, вимог передової педагогічної думки. Діяч виступав з промовами на повітових вчительських конференціях, де пропонував новий навчальний план, який передбачав широку гуманітарну і природничу зміну у шкільних книжках етимологічного правопису на фонетичний. Ю. Федькович особливу увагу звернув на початкову школу, яка заклала фундамент національної освіти й виховання учнів. Доведено, що особливою подією часу Ю. Федьковичем був створений «Буквар для господарських діточок на Буковині», і в 1857 році він став знаменною віхою в

історії українського букварства. У той час, на Буковині, на відміну від усіх попередніх, він був написаний українською мовою із застосуванням фонетичного правопису і перейнятий українським національним духом. Зазначено, що в букварі після елементарних відомостей про мову та її склад було вміщено прості, зрозумілі для дітей коротенькі оповідання, в яких розповідалося про працю вчителя. Розкрито, що його педагогічною основою стали народна педагогіка та здобутки педагогічної науки, а саме: насичений фольклором, різноманітним дидактичним матеріалом, спрямованим на опанування грамотою й забезпечення розумового і духовного розвитку учнів, а боротьба за створення української національної школи з рідною мовою навчання була провідною метою педагогічної діяльності Ю. Федьковича.

Ключові слова: Юрій Федькович, просвіта, педагогічна діяльність, українська мова, культура, освіта українського народу.

Shevchenko Svitlana Mykolayivna Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of History and Philosophy of Education, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Sichovykh Striltsiv St., 52D, Kyiv, 04053, <https://orcid.org/0000-0002-0432-8893>

THE EDUCATIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF YURI FEDKOVYCH (1834-1888) OR TODAY'S MOMENTARIES...

Abstract. The article examines the educational and pedagogical activity of the outstanding Ukrainian writer Yuriy Fedkovich; his formation as a teacher is shown; the educational and national position of the educator is revealed; the results of the analysis of the scientist's works from the standpoint of a pedagogical and national nature are presented. The relevance of the problem in this direction is substantiated and it is proven that the outstanding educator, writer, pedagogue, true patriot of his Motherland served the Ukrainian national idea all his life, saw in it a single goal. It was found that the educational activity and tireless, creative work of Yury Fedkovich was aimed at enriching the culture and education of the Ukrainian people. It was established that Y. Fedkovich was a follower of T. Shevchenko's ideas. It is proved that the main task of his work was the preservation of national traditions, the development of the native language and culture, the establishment of a sense of national self-awareness, and the enrichment of the spiritual arsenal of the Ukrainian people with the achievements of world civilization.

It was determined that the writer, teacher, outstanding educator fought for national education, cared for the preservation of the Ukrainian language; called to build a native school and a national education system with one's mind and one's own hands, showing public activity at the same time. The writer sought to reorganize the

backward education system existing at that time in Bukovina in accordance with the needs of the Ukrainian nation and the requirements of advanced pedagogical thought. Dyach gave speeches at district teachers' conferences, where he proposed a new curriculum, which provided for a wide humanitarian and naturalistic change in school books from etymological spelling to phonetic. Yu. Fedkovich paid special attention to the elementary school, which laid the foundation of national education and education of students. It has been proven that a special event of the time was the creation of the «Primer for household children in Bukovyna» by Y. Fedkovych, and in 1857 it became a significant milestone in the history of Ukrainian primers. At that time, in Bukovina, unlike all previous ones, it was written in the Ukrainian language using phonetic spelling and adopted by the Ukrainian national spirit. It is noted that in the primer, after elementary information about the language and its composition, simple, understandable for children, short stories were included, in which the teacher's work was told. It was revealed that its pedagogical basis was folk pedagogy and the achievements of pedagogical science, namely: saturated with folklore, diverse didactic material aimed at mastering literacy and ensuring mental and spiritual development of students, and the struggle for the creation of a Ukrainian national school with the native language of instruction was the leading goal of Yu. Fedkovich's pedagogical activity.

Keywords: Yurii Fedkovich, education, pedagogical activity, Ukrainian language, culture, education of the Ukrainian people.

Постановка проблеми. Український письменник і педагогічний діяч, послідовник ідей Т.Шевченка Юрій Федькович народився на Буковині. Працював шкільним інспектором Вижницького повіту, домашнім учителем, створював підручники для початкової школи, писав науково-популярні книги для народу. Він розробив план реорганізації системи освіти на Буковині, обстоював рівноправну освіту для чоловіків і жінок.

Педагогічна діяльність Юрія Федьковича розпочалася далеко у 1869 і по 1972 рр., ще на посаді інспектора шкіл Вижницького повіту, пізніше з 1872 по 1873 рр.) – редактора львівського видавництва при товаристві «Просвіта», а з 1885 року і до кінця свого життя був редактор першої української газети «Буковина». Отже, просвітництво було з перших днів роботи українського просвітника. Про це свідчить його часопис, який мав такі педагогічні мотиви, як: боротьбою за розвиток Українського національного шкільництва, проти румунізації, а *боротьба за створення української національної школи з рідною мовою навчання була провідною метою педагогічної діяльності Ю. Федьковича.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-культурологічна, видавнича, лінгвістична, літературна, культурно-громадська діяльність Ю. Федьковича, зокрема окремі аспекти просвітницько-педагогічної

спадщини стали предметом наукового дослідження О.Романця, І.Франко, А.Коржупова, В.Лавріва, О.Маковея, Ф.Погребенника та ін.

Сучасне осмислення розвитку вітчизняної педагогічної науки знайшло відображення у працях О.Гордійчука, М.Бондаря, М. Жука, О.Любаря, Л.Ковальця, О. Криштановича та ін., які досліджували різні аспекти просвітницької діяльності та аналізували його праці.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Водночас історіографічний огляд засвідчує, що педагогічна й науково-просвітницька діяльність Ю. Федьковича ще недостатньо вивчена. Не дістали належної уваги його педагогічні погляди, ідеї, що їх зберігають спеціальні наукові праці, літературні твори, епістолярій. Досвід просвітницько-педагогічної діяльності Ю. Федьковича, її актуальність та історико-педагогічна значущість для розвитку освіти в Україні зумовили вибір теми нашого дослідження.

Мета статті - розкрити просвітницькі ідеї Ю. Федьковича та показати велику наполегливість у педагогічній діяльності щодо збереження та розвитку своєї мови, культури.

Виклад основного матеріалу. Освіта і рідна школа була для Ю. Федьковича «найдорожчим добром народу». Це підтверджують його статті, виступи на педагогічні теми та інспекторські звіти. Відзначаючи особливу роль рідної школи в житті нації, Ю. Федькович писав:

Дитина без школи; що рільник без поля,

Що рілья без плуга; що гола стодола.

Дитина без школи — є вівця без околу,

А риба в безводдю, а без цвіту пчоли... [8, с. 405].

Як же перегукуються погляди Ю. Федьковича із сьогоденням, адже він як і Т.Г.Шевченко, Г.С.Сковорода, Леся Українка та інші патріоти своєї Батьківщини вважав, що жоден чужий пан нам національної школи не побудує, а навпаки, усе робитиме для того, щоб позбавити українців рідної школи й насадити їм школу свою, чужинську. Ю.Федьковича хвилювало те, що освіта на Буковині за цісарської Австрії перебувала в занедбаному стані. Першопричиною цього були колоніальний гніт і визиски селян, насадження чужинства. Селянин ухиляється від школи, «щоб тільки його бідну дитину не мучили німці». Тому й відвідування було вкрай незадовільне. Так, з інспекторських звітів його відомо, що у селі Іспасі на час перевірки 7 липня 1871 р. з числа 186 дітей шкільного віку, які були в селі, лише 48 дітей записані до школи. У школі присутні всього 15 школярів, з яких тільки 5 більш-менш регулярно її відвідує¹. У Вашківцях дітей, зобов'язаних відвідувати школу, — 275, з них лише 59 було внесено в списки, а присутні в школі — тільки два 2. У ряді шкіл відвідування зовсім припинилося. Тому більшість дітей залишалися поза школою, пусто марнуючи час, вправляючись «у киданні

камінням, болотом та пилюкою за мирними прохожими людьми». Внаслідок педагогічної занедбаності дітей «закладаються основи жалюгідної занедбаності сільського населення».

Ю. Федькович вказував на те, що у підручниках навчальні предмети викладалися в малодоступній формі сільським дітям. Представлений у них матеріал був зрозумілий міським дітям, а самі підручники були написані мовою далекою від народної освіти, їхні автори намагалися затерти найкращі, найбагатродніші риси народного характеру, все духовне життя народу, його усну поезію. Письменник робить висновок, що коли школа буде байдуже ставитись до підручників, їхніх змісту і форми, вона не зможе виконати свого завдання – перенести знання в селянські хати і викликати у селян прихильне ставлення, любов і пошану.

Видатний український педагог закликав будувати рідну школу й національну систему виховання своїм розумом і своїми руками, виявляючи при цьому громадську активність. Він постійно боровся за народну українську школу, яка б сприяла піднесенню культурно-освітнього рівня та національної свідомості народу, дбала про плекання історичної пам'яті поколінь та справжнього патріотизму через вивчення рідної мови на Буковині. Про це свідчать написані ним художні твори про українських національних героїв Олексу Довбуша, Богдана Хмельницького, Лук'яна Кобилицю, про рідний Буковинський край і Україну (вірші «Україна», «Гуцулка», «Слова Ігоря», балада «Довбуш», поема «Лук'ян Кобилиця», драма «Довбуш»). Письменник прагнув реорганізувати наявну в той час на Буковині відсталу систему освіти відповідно до потреб української нації, вимог передової педагогічної думки. Дітч виступав з промовами на повітових вчительських конференціях (Вижниця, 1871), де був викладений ним новий навчальний план, який передбачав широку гуманітарну і природничу зміни у шкільних книжках етимологічного правопису на фонетичний. А в доповідній записці «Про школу й шкільні підручники» були викладені перспективні наміри його.

Ю. Федькович особливу увагу звернув на початкову школу, яка заклала фундамент національної освіти й виховання учнів. Він радив учителям «більше уваги і часу приділяти каліграфії, яка в тій чи іншій мірі занедбана всюди», частіше практикувати домашні письмові роботи. Він передбачав, що відповідні зміни у змісті навчання й виховання відбудуться на основі розробки й впровадження нових шкільних програм й українських підручників. Тому його задум був написати підручники для школи українською мовою, і саме для першачків Ю. Федьковичем був створений «Буквар для господарських діточок на Буковині», і в 1857 р., став знаменною віхою в історії українського букварства. У той час, на Буковині, на відміну від усіх попередніх, він був написаний українською мовою із застосуванням фонетичного правопису і перейнятий українським національним духом. Після

елементарних відомостей про мову та її склад було вміщено прості, зрозумілі для дітей коротенькі оповідання, в яких розповідалося про працю вчителя. Його Педагогічною основою стали народна педагогіка та здобутки педагогічної науки, а саме: насичений фольклором, розмаїтим дидактичним матеріалом, спрямованим на опанування грамотою й забезпечення розумового і духовного розвитку учнів. Але, на жаль, цей буквар з причини «підколоніального» становища українського народу залишився ненадрукованим. Безперечно, його потрібно видати тепер як видатну історичну пам'ятку української педагогіки. Письменник та освітній діяч зумів розробити широкий і перспективний план покращення роботи школи. Як зазначав О. Маковей, Ю. Федькович «випереджував своїх сучасників на Буковині... на цілі десятки літ» [1; 7, с.397].

Відстоюючи ідею української національної школи, першим на Буковині виступив проти використання у школах складного етимологічного правопису, котрим друкувалися в той час підручники старослов'янською мовою, чужою для сприйняття буковинськими дітьми. Він вважав, що «Якби Міністерство освіти було подбало про те, щоби шкільні книжки були написані в язиці народнім та відповідали світоглядові, потребам і життєвим обставинам народу, то були би школи досі, хоч під слабкими учителями, принесли інші плоди» [7, с.394].

Ю. Федькович доводив, що навчання в школах повинно здійснюватися рідною мовою: нею діти мають декламувати вірші, виконувати письмові вправи, вивчати арифметику, географію, історію, фізику, займатися малюванням, фізичними вправами, доглядати рослин і тварин та ін. Така шкільна програма вимагала не тільки фахових педагогічних кадрів, але й нового покоління підручників, які, на жаль, Юрію Федьковичу не дали змоги видати. Його «Календарик», призначений для шкільного вжитку, який теж був написаний фонетичним правописом, спіткала така ж доля, як і «Буквар».

Ідея народності виховання лягла в основу педагогічних поглядів Ю. Федьковича. А звідси йде його педагогічний оптимізм, віра у творчі народні сили та у щасливе майбутнє України. Розвиток школи й педагогічної думки на Буковині він ніби серцем любив, так описував він у вірші «Що я люблю, в що вірую, на що надіюсь» зазначає:

*Я люблю мою Русь-Україну,
Я вірую в її будучину...*

У процесі дослідження стало відомо, що як продовжувач педагогічних ідей Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка та Марка Вовчка, Ю. Федькович першим на Буковині став писати свої твори українською мовою, він вболівав за «щербату долю гуцулів» і ставав на їх захист. Високо цінував фольклор і народні звичаї як могутні виховні засоби. Сам шанував і збирав ці скарби народної педагогіки, уклавши збірники «Буковинські пісні з голосами»,

«Колядник руського народу», «Руський женчик», «Найкращі співанки руського народу на Буковині», й молодь закликав: «шануйте, - писав він, - й не цурайтесь давніх наших звичаїв! Шануйте їх так, як се у других чесних народів ведеться, а буде вам слава, людям честь, по праотцях же Ваших хороша пам'ять».

З аналізу літературних джерел просвітницької діяльності Ю. Федьковича стало відомо, що учений-просвітник в усьому народному бачив великий виховний сенс, у національному одязі теж. Сам він ходив у простому гуцульському вбранні. Коли староста заборонив йому приходити в ньому на засідання, то Федькович відповів: «Жию між народом, люблю той наряд і народної одежі не покину». За це він здобув велику шану й любов народу.

Аналіз праць Ю. Федьковича доводить, що вони виплекані на народній основі, і взагалі, його твори набули великої популярності серед народу. Значна частина з них стали народними піснями. А створена ним педагогіка втілювала в життя дітей та молоді духовність українського народу. В її реалізації провідна роль належала народному вчителю. Саме тому, Ю. Федькович про вчителя завжди висловлювався особливо поетично: «Мистецтво розквітає і занепадає завдяки художникам, а школа – завдяки вчителям. Кожна школа залежить від учителя; вона – його духовна фотографія». Поширення освіти серед народу – найсвятіший обов'язок педагога.

Звіти самого Федьковича доводять, що будучи інспектором, він невпинно піклувався про зміцнення економічної бази школи, про матеріальну забезпеченість учителя, що одержує таку заробітну плату, “якій би не позаздрив навіть конюх”, про підвищення кваліфікації освітян через курси й наявність шкільних бібліотек, про вироблення педагогічної майстерності й творчості. Ю. Федькович обстоював, щоб усі школи мали кваліфіковані кадри з відповідною педагогічною освітою. Його непокоїло те, що більшість учителів «навчальні предмети подає у відриві від практичного і життєвого рівня дітей». Письменник закликав учительство «серйозно взятися за піднесення школи, самостійно вдосконалювати свою педагогічну освіту», бо «педагогічно-дидактична наука, як і взагалі вся сучасна наука, з кожним днем все далі розвивається», тому слід «втримати себе на рівні сучасної науки, а особливо, на рівні своєї спеціальності». Він мріяв про нову генерацію педагогів і поважав учителів ерудованих; працьовитих, які щиро люблять дітей, дають їм ґрунтовні знання, добре виховання, плекають національну гідність і честь.

Дослідження показує, що Ю. Федькович про дітей висловлював тепло і прихильно, всіляко піклувався про них. Для них він написав низку творів, зокрема казок, що належать до значної і важливої частини педагогічного доробку письменника. Серед них казки, що постали на ґрунті фольклорних

матеріалів («Від чого море солоне», «Чортівська бочка», «Голодний чорт», «Місяці-королі» та ін.), казки літературного походження – переробки творів братів Грім («Гологорожечка», «Золота кісочка», «Хитрий кравчик»), Г.К. Андерсена («Підмінче», «Іголка-угарка претонесенька») та ін. Всі вони спрямовані на прищеплення людяності й доброти, перейняті українським національним духом, суто буковинським колоритом. У них – застереження від розумових і моральних вад (відсталості, обмеженості, лицемірства, користолюбства), заклик гартувати волю й характер.

Варто відмітити і те, що традиційна українська родина у педагогічній системі Ю. Федьковича займала чільне місце. Вона була найвищою вихователкою підростаючих поколінь. Він стверджував, що батьківсько-материнську педагогіку нічим і ніким замінити не можна, тим паче доброзичливі стосунки між батьками і дітьми, братами і сестрами, родичами й свояками – найкращий засіб плекання високої духовності й гуманізму, національного духу, характеру, свідомості, психології і патріотизму. В альтернативі військова повинність в австрійській армії і обов'язок перед родиною гору беруть родинні почуття й любов до рідної домівки (вірші «Рекрут», «Святий вечір», «Дезертир», «Ой вийду я з хати», «Співанка», «Трупарня», «Нічліг», «Болить мене головонька», «Новобранчик» та ін.). Твори письменника про українську родину перейняті глибоким психологізмом і палкою синівською любов'ю до неї, переживаннями за її гірку долю в умовах колоніальної підневільності.

Отже, у процесі дослідження стало відомо, що Буковина дала Україні таких відомих педагогів, як С. Смаль-Стоцький, О. Попович, Д. Харов'юк, Є. Ярошинська, І. Бажанський. Розгортанню культурно-освітнього й педагогічного руху серед буковинців сприяли товариства «Руська бесіда», «Просвіта», «Руський баян» та «Руська школа». Також товариства видавали однойменний педагогічний журнал, влаштовували педагогічні курси для вчителів, друкували шкільні підручники. Завдяки цьому на початку ХХ ст. з усіх українських земель найкраще забезпечена школами була Буковина, бо адміністрація народних шкіл зосередилась у руках українців. По містах, де спочатку діяли виключно німецькі школи, згодом з'явилися й українські. Таким чином, у великому ідейному, культурному та педагогічному доробку Юрія Федьковича, який спрямовувався на пробудження національної свідомості, відродження культури українців Буковини та становлення українського шкільництва, можна виділити такі напрямки: ідеї щодо збагачення змісту освіти, методичне забезпечення змісту шкільної освіти, методичне забезпечення навчального процесу як фактора розвитку дитини, літературно-педагогічна творчість; організаційно-методичні проблеми шкіл Буковини. Уболіваючи за долю національної школи, а отже, також і за долю народу, його культуру, Ю. Федькович апелював до ролі народних учителів,

покликаних ширити науку та просвіту не тільки серед своїх учнів, але через них і серед селян шляхом видання відповідних навчальних книжок, написаних народною мовою і в народному дусі. Федькович вважав, що учитель повинен постійно самоудосконалюватися, тому що на його думку, школа є «духовною фотографією» вчителя.

Висновки. Підсумовуючи скажемо, що Ю. Федькович широко відтворив життя різних сфер тогочасного суспільства і тим самим він звеличив самобутність духовного життя нашої української нації. Аналіз праць Ю. Федькович доводить, що всі вони пройняті патріотично-національним напрямом із збереженням рідної, української мови. Доведено, що у своїх працях учений-педагог порушував важливі педагогічні ідеї, які є актуальними й сьогодні і є неоціненною скарбницею для сучасного українського шкільництва.

Література:

1. Жук М.І. Видатні педагоги Буковини: Методичний посібник. Чернівці, – 2008. – 80 с.
2. Коржупова А.П. Педагогічна діяльність Юрія Федьковича / Рад. шк. – 1955. – № 10. С. 40-45.
3. Коржупова А.П. Юрій Федькович. Літературний портрет. – К., – 1963.
4. Лаврів В.Ю. Федькович про початкову освіту / Педагогіка і методика початкової освіти. – Вип. 8. – К., – 1973. – С. 115-118.
5. Лаврів В. Федькович і школа / Жовтень. – 1970. – № 10. – С. 134-137.
6. Лаврів В.Ю. Федькович про зміст і методи навчання в школі / Рад.шк. – 1973. – № 5. – С. 17-21.
7. Маковей О. Життєпис Осипа-Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, – 1911. – 519 с.
8. Написання Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видання. – Львів, – 1910. – Т.1. – 501 с.
9. Педагогічні ідеї Ю. Федьковича. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/9155081/page:30/>
10. Погребенник Ф. Інспекторські звіти Ю. Федьковича / Федькович Ю. Статті та матеріали. – Чернівці, – 1959. – С. 219-243.
11. Промова Ю. Федьковича на повітовій вчительській конференції 30 березня 1871 р./ Федькович Ю. Статті та матеріали. – Чернівці, – 1959. – С. 235-241.
12. Федькович Ю. Поетичні твори, прозові твори, драматичні твори, листи. – К., – 1985. – С. 320-374.

References:

1. Zhuk M.I. (2008). Vydatni pedahohy Bukovyny: Metodychnyi posibnyk [Outstanding teachers of Bukovyna: Methodical manual]. *Chernivtsi*, 80. [in Ukrainian].
2. Korzhupova A.P. (1955). Pedahohichna diialnist Yuriiia Fedkovycha [Pedagogical activity of Yuriy Fedkovich]. *Radianska shkola*, 10, 40-45. [in Ukrainian].
3. Korzhupova A.P. (1963). Yurii Fedkovych [Yury Fedkovich]. *Literaturnyi portret - Literary portrait*, Kyiv. [in Ukrainian].
4. Lavriv V.Iu. (1973). Fedkovych pro pochatkovu osvitu [Fedkovich about pochatkovu enlightenment]. *Pedahohika i metodyka pochatkovoї osvity. - Pedagogy and methodology of postal education*, 8, Kyiv, 115-118. [in Ukrainian].

5. Lavriv V. (1970). Fedkovych i shkola [Fedkovych and school]. *Zhovten. – Zhovten, 10, 134-137*. [in Ukrainian].
6. Lavriv V.Iu. (1973). Fedkovych pro zmist i metody navchannia v shkoli [Fedkovich about education and teaching methods at school]. *Radianska shkola, 5, 17-21*. [in Ukrainian].
7. Makovei O. Zhyttiepys Osypa-Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha [Biography of Osip-Yuriy Gordynskiy-Fedkovich]. *Lviv, 519*. [in Ukrainian].
8. Napysannia Osypa Yuriiia Fedkovycha [Written by Osip Yury Fedkovich]. (1910). *Pershe povne i krytychne vydannia - The first complete and critical edition, Lviv, 1, 501*. [in Ukrainian].
9. Pedagogichni idei Yu. Fedkovycha [Pedagogical ideas of Yu. Fedkovich]. Retrieved from <https://studfile.net/preview/9155081/page:30/> [in Ukrainian].
10. Pohrebennyk F. (1959). Inspektorski zvity Yu. Fedkovycha [Inspection reports of Yu. Fedkovich]. *Fedkovych Yu. Statti ta materialy - Fedkovich Yu. Articles and materials. 219-243*. [in Ukrainian].
11. Promova Yu. (1959). Fedkovycha na povitovii vchytelskii konferentsii 30 bereznia 1871 r. [Fedkovich at the district teachers' conference on March 30, 1871]. *Fedkovych Yu. Statti ta materialy - Fedkovich Yu. Articles and materials. Chernivtsi, 235-241*. [in Ukrainian].
12. Fedkovych Yu. (1985). Poetychni tvory, prozovi tvory, dramatychni tvory, lysty [Poetic works, prose works, dramatic works, letters], *Kyiv, 320-374*. [in Ukrainian].